

ISSN : 2458-7680

E-ISSN : 2458-9705

KAREN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Karadeniz Technical University
The Journal of Institute of Black Sea Studies

Yıl/Year : 2020

Cilt/Volume : 6

Sayı/Number : 9

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YIL / YEAR: 2020 CİLT / VOLUME: 6 SAYI / NUMBER: 9

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü adına sahibi / Owned on behalf of Institute of Black Sea Studies by

Prof. Dr. Mehmet OKUR

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

EDİTÖRLER / EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KÜÇÜKER

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Volkan AKSOY

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS

Arkeoloji - Sanat Tarihi / Archaeology - Art History

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Çalışkan AKGÜL

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Deniz Bilimleri / Marine Sciences

Prof. Dr. Ertuğ DÜZGÜNEŞ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Dil ve Edebiyat / Languages and Literature

Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer UZUN

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

İktisadî ve İdarî Bilimler / Economic and Administrative Sciences

Prof. Dr. Rahmi YAMAK

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Mimarlık ve Çevre Bilimleri / Architecture and Environmental Sciences

Prof. Dr. Cenan SANCAR

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Sosyoloji / Sociology

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YADİGAROĞLU

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Tarih / History

Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Doç. Dr. Bülent ŞENER

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

DİL SORUMLULARI / LANGUAGE MANAGERS

Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Tuncer YILMAZ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. David McDONALD**
☞ University of Wisconsin / USA
Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Dmitry D. VASILIEV
☞ Russian Academy of Sciences / RUSSIA
Prof. Dr. Gocha TSETSKHLADZE
☞ University of Melbourne / AUSTRALIA
Prof. Dr. Haşim KARPUS
☞ Karatay Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU
☞ Yıldız Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet OKUR
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
☞ Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mesut ÇAPA
☞ Ankara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat ARSLAN
☞ Akdeniz Üniversitesi / TÜRKİYE

- Prof. Dr. Necmettin AYGÜN**
☞ Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
☞ Trabzon Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ramazan ÖZEY
☞ Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. R. SHUKUROV
☞ Lomonosov Moscow State University / RUSSIA
Prof. Dr. Süleyman ERKAN
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Ali ASKER
☞ Karabük Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Bayram SEVİNÇ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Coşkun ERÜZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Emanuel PLOPEANU
☞ Ovidius University of Constanța / ROMANIA
Doç. Dr. Mustafa Zeki ÇIRAKLI
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Özgür YILMAZ
☞ Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KÖKSAL
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR**
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Barış ÖZDAL
☞ Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bernt BRENDAMOEN
☞ University of Oslo / NORWAY
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
☞ Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Enis ŞAHİN
☞ Sakarya Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Faruk BİLİCİ
☞ Paris- INALCO / FRANCE
Prof. Dr. Feridun EMECEN
☞ 29 Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI
☞ Bilkent Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU
☞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İlhan EKİNCİ
☞ Ordu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ÇOĞ
☞ Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN
☞ Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
☞ Atatürk Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mirian MAKHARADZE
☞ Tbilisi State University / GEORGIA
Prof. Dr. Nedim İPEK
☞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE

- Prof. Dr. Oktay BELLİ**
☞ İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Osman KARATAY
☞ Ege Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Peter Benjamin GOLDEN
☞ Rutgers University / USA
Prof. Dr. Selçuk URAL
☞ Kafkas Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sergey P. KARPOV
☞ Lomonosov Moscow State University / RUSSIA
Prof. Dr. Sezai BALCI
☞ Giresun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Serkan DEMİREL
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Şahin DOĞAN
☞ Akdeniz Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
☞ Giresun Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi KESİKOĞLU
☞ Bülent Ecevit Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman EMİR
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Öğr. Gör. Veysel USTA
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

HAKEMLER / REFEREES

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK
Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Akin AKYOL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Alkan GÜNLÜ
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Aslıhan ERGÜDER EROĞLU
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Eyyub ŞİMŞEK
Aksaray Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih SİVRİKAYA
Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut AYDIN
Batman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇALIŞ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇALIŞKAN AKGÜL
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Suhal SAĞLAN
Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ünal DEMİRER
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN
Karadeniz Teknik Üniversitesi

ETİK KURALLARA UYGUNLUK / COMPLIANCE WITH ETHICAL RULES

Yayımlanmak üzere KAREN'e gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.

Çalışmalarda ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un editör ve yazarlar için uluslararası standartları dikkate alınmalıdır.

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluk durumu, Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. maddesi, TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 9. maddesi ve Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

"Etik Kurul Kararı" gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı ve bu onay çalışmada belirtilerek belgelendirilmelidir.

The papers submitted to KAREN should not already been published or been submitted to another journal.

Authors should adhere to ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics)'s international standards for editors and authors.

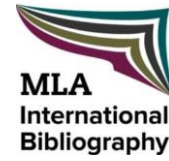
Compliance with the principles of scientific research and publication ethics is evaluated within the framework of the provisions of Article 4 of the Inter-University Council Scientific Research and Publication Ethics Directive, Article 9 of Regulations of the TUBITAK Committee on Research and Publication Ethics and Article 6 of the Higher Education Council Scientific Research and Publication Ethics Directive.

Ethical committee approval should be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring "Ethics Committee Decision" and this approval should be stated and documented in the paper.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER / INDEXES

KAREN TÜBİTAK Ulakbim TRDizin, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Central and Eastern European Online Library (E3), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS) ve SOBIAD indeksleri tarafından taranan uluslararası hakemli akademik bir dergidir ve senede iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

KAREN is an international peerreviewed journal indexed by TUBITAK Ulakbim TRDizin, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Central and Eastern European Online Library (E3), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS) and SOBIAD and published twice in each year.

Authors are responsible for the content of their work.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

Kapak Tasarım ve Dizgi / Cover Design and Typesetting

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KÜÇÜKER

☎ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Düzeltili / Redaction

Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ

☎ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Yazışma Adresi / Correspondence

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü,
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
61080, Trabzon / TÜRKİYE

*Institute of Black Sea Studies,
Karadeniz Technical University,
61080, Trabzon /Turkey*

Tel: +90 462 377 42 37
Fax: +90 462 325 86 88
<http://www.ktu.edu.tr/karen>
<http://dergipark.gov.tr/karen>
karen@ktu.edu.tr
karen.dergiler@gmail.com
karen@yaani.com

ISSN: 2458-7680
E-ISSN: 2458-9705

Haziran / June 2020, Trabzon / TÜRKİYE

Baskı / Printing

Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası / Karadeniz Technical University Printing Office

Tel: +90 462 377 21 44

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

İÇİNDEKİLER / CONTENTS*

Nazlı YILDIRIM

Sinope'den bir Duodecim Scriptorum Tablası 1-8
A Duodecim Scriptorum Board from Sinope

Pınar PINARCIK - Güzin BİLİR - Bengin BİLİCİ - Evin Caner ÖZGEL

Konuralp Müzesindeki Bir Grup Taş Baltanın P-XRF Yöntemi İle Eskiçağ'da Kullanım Alanının Araştırılması 9-22
Investigation of a Group of Stone Axes from Konuralp Museum by P-XRF Method and Determination of their Utilizations in Ancient Ages

Ahmet BİLİR

Kocaeli Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Fibula 23-34
A Group of Fibula from Kocaeli Museum

Keziban SELÇUK - Hüseyin YURTTAŞ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Dokunan Geleneksel Kumaşlar Üzerine Bir Deneme 35-47
A Trial on Traditional Fabrics Woven in the Eastern Black Sea Region

Özgür YILMAZ

Yüzbaşı Mircher'ye Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon-Erzurum Yolu 49-80
The Trabzon-Erzurum Road in the Middle of the XIXth Century According to Captain Mircher

Evrin ŞENCAN GÜRTUNCA

Fransızca Basında 1908 Yılı İstanbul Yangınları: Le Moniteur Oriental Örneği 81-102
1908 Istanbul Fires in French Press: Le Moniteur Oriental

Necdet AYSAI

II. Meşrutiyet Dönemi'nin Toplumsal bir Yardım Kuruluşu: Osmanlı Donanma Cemiyeti 103-120
Social Assistance Organization of the II. Constitutionalism Period: Ottoman Navy Society

Derya MUMCU KÜÇÜKER

Impacts of Socio-Economic Factors on Carbon Dynamics in Black Sea Forests: A Case Study from Akçaabat Forest Planning Unit 121-140
Karadeniz Ormanlarındaki Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Karbon Dinamikleri Üzerine Et-kisi: Akçaabat Orman İşletme Şefliği Örneği

KAREN Yayın İlkeleri / Guideline of the KAREN

* Bu sayıda yayımlanan makalelerin tamamı araştırma makalesidir. / All articles published in this issue are research articles.

Bu sayıda etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirecek makale bulunmamaktadır. There are no articles in this issue requiring ethical committee permission and/or legal/special permission.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

2020 6 / 9 (103-120)

Aysal, Necdet, "II. Meşrutiyet Dönemi'nin Toplumsal bir Yardım Kuruluşu: Osmanlı Donanma Cemiyeti", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/9, ss.103-120.
DOI: 10.31765/karen.714813

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NİN TOPLUMSAL BİR YARDIM KURULUŞU: OSMANLI DONANMA CEMİYETİ *

Necdet AYSAL**

* Araştırma Makalesi / Research Article

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmektedir. / This article does not require ethical committee permission and/or legal/special permission.

** Doç. Dr.,
Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap
Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE
 aysal@ankara.edu.tr

ORCID : 0000-0001-9574-6208

Anahtar Kelimeler: Donanma Cemiyeti, Bahriye Nezareti, II. Meşrutiyet, Yardım Kuruluşları, Ziraat Faaliyetleri

Keywords: Naval Society, Naval Supervision, II. Constitutional Monarchy, Charities, Agricultural Activities

Öz: Toplumsal yardım ve güvenlik, sosyal yaşamın önemli unsurlarından birisidir. Dünyada uzun yıllar devam eden savaşlar, büyük nüfus kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda toplumu oluşturan bireylerin yaşamsal ihtiyaçları iae, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi önemli toplumsal beklentiler yeterince karşılanamamıştır. Sosyal yardım konusunda bir kurumsallaşmanın olmadığı dönemlerde halkın ihtiyaçları daha çok geleneksel yollarla karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak 19. Yüzyılın ortalarından itibaren sanayi devriminin beraberinde getirdiği sosyal şartlar, geleneksel yardım anlayışının sosyal devlet sistemi içerisinde dernek ve cemiyetler vasıtasıyla ele alınmasına yol açmıştır. Modernleşmenin hız kazandığı Tanzimat döneminde kurulmaya başlanan cemiyet ve dernekler, Meşrutiyet döneminde daha da artış göstermiş, toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Hiçbir yasal sınırlama tanımaksızın, kendiliğinden kurulan bu cemiyetler ancak 1909'da Cemiyetler Kanunu ile meşruiyet kazanmıştır. Aynı yıl içerisinde cemiyet kurma hakkı, Kanun-ı Esasi'de yapılan bir değişiklik ile anayasal güvence altına alınmıştır. Bu dönemde hayır ve yardım amaçlı kurulan cemiyetlerden birisi de Osmanlı Donanma Cemiyeti'dir. 19 Temmuz 1909'da İstanbul'da gönüllü Müslüman ve Gayrimüslim halkın girişimleriyle kurulan Cemiyet, yapmış olduğu faaliyetlerle kısa süre içerisinde adını duyurmuş ve yasal bir statüye kavuşmuştur. Bu çalışmada Donanma Cemiyeti'nin gelir kaynakları ve yardım toplama usulleri, başta A.Ü. TİTE Arşiv belgeleri olmak üzere araştırma eserleri ve basın çerçevesinde incelenerek değerlendirilmiştir.

SOCIAL ASSISTANCE ORGANIZATION OF THE II. CONSTITUTIONALISM PERIOD: OTTOMAN NAVY SOCIETY

Abstract: Social security and assistance is one of the most important elements of social life. The wars that had been

Geliş Tarihi / Received Date: 05.04.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.05.2020

going on for many years in the world have caused large population losses. In this context, the vital needs of individuals who make up the society have not been met adequately, such as food, health, education and safety. In times when there was no institutionalization in terms of social assistance, people's needs were tried to be met mostly in traditional ways. However, the social conditions brought by the industrial revolution since the mid-19th century led to the traditional aid understanding being handled through associations and societies within the social state system. Communities and associations that started to be established in the Tanzimat period, where modernization gained pace, increased even more in the Constitutional Period and formed an integral part of social life. With no legal restrictions, these spontaneously established societies became legitimate only in 1909 with the Law of Associations. The right to form a community within the same year was secured by a constitutional amendment made in Kanun-ı Esasi. In this period, one of the societies established for charity purposes was the "Ottoman Society of Navy". Established on 19 July 1909 in Istanbul with the initiatives of the volunteer Muslim and non-Muslim people, the Society soon became well-known and gained a legal status with its activities. In this study, the sources of income of the Naval Society and the methods of collecting aid are evaluated and examined through A.Ü. TİTE Archive documents, research works and press framework.

Giriş

20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti, siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılarla tam anlamıyla bir tükenişin içine girmiştir. Kapitülasyonlar, ticaret sözleşmeleri ve borçlarla yaşanan mali bunalımlar, üst üste kaybedilen savaşlar, savaşlardaki büyük askeri harcamalar ve toprak kayıpları ekonomiyi derinden etkilemiştir.¹ Devleti içine düştüğü bu bunalımdan kurtarmak amacıyla Osmanlı aydınları tarafından gerçekleştirilen ıslahatlar ve rejim sistemi değişiklikleri de başarılı olamamıştır.²

II. Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908'de ilanı, iç ve dış politikada çok büyük beklentileri beraberinde getirmiş ve toplumsal ya-

şamda büyük bir canlılık söz konusu olmuştur. Bu dönemde çok sayıda sivil toplum örgütü kurulmuş ve Anayasada yeni düzenlemelere gidilmiştir. Toplanma ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakkı çerçevesinde 16 Ağustos 1909'da çıkarılan "*Cemiyetler Kanunu*"³ öncesinde siyasi örgütlenme için herhangi bir yasa, örf ve düzenleme bulunmamakta, özellikle 1857 tarihli Ceza Kanunnamesi'ne göre de yasaktır. Bu bağlamda yürürlüğe giren bu kanun, dönem içerisinde kurulan ve kurulacak olan pek çok cemiyete hukuki bir temel teşkil edecektir.⁴

Dönem içerisinde İstanbul'da Osmanlı donanmasına maddi destek sağlamak amacıyla kurulan cemiyetlerden birisi de "*Osmanlı Donanma Cemiyeti*"dir. Son dönemde yaşanan birtakım olaylar, donanmanın yetersizliğini ortaya koymuş ve donanmanın bir an önce güçlendirilmesi için görüşmeler başlamıştır. Devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve Balkan devletlerinin saldırgan emelleri göz önüne alındığında, bu modernize çalışmalarının ancak milli bir seferberlikle mümkün olabileceği kamuoyunda tartışılmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda 19 Temmuz 1909'da İstanbul'da bazı gönüllü kişilerin bir araya gelmesiyle kurulan "*Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*",⁵ birkaç gün sonra yürürlüğe girecek olan Cemiyetler Kanunu ile yasal bir statüye kavuşmuştur.

1. Osmanlı Donanması ve Reform Çalışmaları

Kuruluştan itibaren Osmanlı donanmasının inşası belirli bir plan dâhilinde, birçok kurum ve şahısların yardımıyla genel olarak devlet eliyle gerçekleşmiştir. Bu çalışmalarda sorumluluk, "*Kapudan-ı Derya*" adı verilen donanma komutanına verilmiştir. Muhteşem Osmanlı donanmasının doğuşu, İstanbul Haliç'te "*Tersane-i Âmire*"nin kuruluşuyla başlamış ve kısa süre içerisinde Gelibolu, Karadeniz ve Akdeniz olmak üzere birçok stratejik noktada

¹ Özsoylu, 1999: 41; Yaşa, 1981: 35.

² Karal, 1988: 162.

³ Toprak, 1983: 207.

⁴ İğdemir, 2009: 10-20.

⁵ Özçelik, 1987, s. 11.

tersaneler kurulmuştur. Gemi yapım ve tamir işleri buralara istihdam edilen mühendis, mimar, usta, kalfa ve işçilerin yardımıyla gerçekleştirilmiştir.⁶ Gemi yapımında kullanılan muhtelif kereste türleri ile demir, bakır, zift, katran ve yelken gibi malzelerin temininde başlangıçta hiçbir sorun yaşanmamıştır. Ancak 19. yüzyıldan itibaren yelkenli gemilerin yerini buhargücü ile hareket eden gemiler almaya başlamıştır. Dünyadaki bu teknolojik gelişmeler, ciddi maliyet gerektiren yeni bir imalat sanayisini ve üst düzey mühendislik bilgisinin önemini ortaya koymuştur. Kürek ve yelken çağında marangözler ve kalafatçılar vazgeçilmez iken, buhar teknolojisinde makineciler ve çarkçılar önem kazanmış, montaja dayalı bir uzmanlık alanı ortaya çıkmıştır. Tersanelerde motor işinden anlayan ve demir ve çeliği işleyebilen ustalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda teknoloji ve maliyetin ön plana çıkmasıyla güçlü bir donanmaya sahip olmak, ancak sağlam bir ekonomik güçle mümkün olabilecekti. Her geçen gün zayıflayan Osmanlı ekonomisi, dünyadaki yeni gelişmelere ayak uydurmada zorlanmıştır.

Denizcilik alanında en kapsamlı reformlar Nizam-ı Cedit Dönemi'nde yapılmıştır. III. Selim 1789'da tahta çıktığında 1770 Çeşme mağlubiyeti sonrası Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın toparlamaya çalıştığı toplam 90 gemiden oluşan bir donanma devralmıştır.⁷ Böyle az sayıda bir donanma ile Türk gölü olarak bilinen Karadeniz'de Ruslarla, Akdeniz'de ise İngiltere ve Fransa gibi güçlü devletlerle mücadele etmek imkânsızdı. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler, Osmanlı yöneticilerini donanmanın ıslahı ve modern bilgilerle donatılmış deniz subayı yetiştirilmesi konusunda harekete

geçirmiştir.⁸ Bu dönemde çıkarılan "*Bahriye kanunnamesi*" ile Tersane Eminliği kaldırılarak "*Umur-ı Bahriye Nezareti*" kurulmuştur. Liyakat, disiplin ve eğitime önem verilmiş, ıslahatların kalıcılığı için donanma giderlerine mahsus olmak üzere ilk defa bir "*Bahriye Hazinesi*" oluşturulmuştur. Bahriye Nazırı'nın aynı zamanda hazine den de sorumlu olması kararlaştırılmış ve bu makama 1804 yılında eski Paris Sefiri Morali Ali Efendi getirilmiştir.⁹ Bu dönemde gerçekleşen kapsamlı reformlar sayesinde, pek çok savaş gemisinin yapımı tamamlanmış ve bu gemiler Osmanlı donanmasına katılmışlardır.¹⁰

1807 Kabakçı Mustafa İsyanı, ülkede başlatılan bütün ıslahat programlarının yanı sıra donanmayı da olumsuz etkilemiştir. Sultan II. Mahmut tahta çıktığında istikrarsız bir ülke, etkinliğini yitirmiş bir donanma devralmıştır. Balkanlarda ve Karadeniz'de Rus tehdidi artış göstermiş ve İmparatorlukta Gayrimüslim ayaklanmaları başlamıştır. Bu ortamda bahriyedeki ıslahat çalışmalarının yeniden hız kazandığı günlerde, 1821'de Mora'da Yunan isyanı patlak vermiştir. Osmanlı donanması ilk ciddi sınavını bu isyan sırasında vermiştir. Küçük Rum korsan tekneleri karşısında büyük Osmanlı kalyonları etkisiz kalmıştır. İsyan sırasında tersanelerde görevli Rum usta ve işçilerin ayrılması, Rum korsan saldırıları, Ege'deki gemi inşa tezgâhlarını çalışamaz hale getirmiştir. 20 Ekim 1827 tarihinde ise Navarin Limanı'nda Osmanlı-Mısır Donanması, İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmalarının saldırısına uğramış ve "*Navarin Faciası*" olarak bilinen bu saldırıda, 58 gemi ile denizcilikte uzman 6.000 personel de kaybedilmiştir.¹¹ Bütün bu olumsuzluklara rağmen Padişah II.

⁶ Yıldız, 2013: s. 122.

⁷ 5-7 Temmuz 1770 tarihleri arasında İzmir/Çeşme Körfezi açıklarında gerçekleşen deniz savaşında, Osmanlı donanması, Ruslar tarafından tamamen yok edilmiştir. 15 kalyon, 4 Fırkateyn ve 40 parçadan oluşan ufak gemi yanarak batmış, 1 kalyon ve 6 kadırga Rusların eline geçmiştir. Bkz., Yıldız, 2013: 129.

⁸ 18. Yüzyılın sonlarına doğru Fransa, İsveç ve İngiltere'den teknik destek sağlanmış ve yabancı asker ve

mühendisler, donanmanın ıslahı için İstanbul tersanelerinde görev almaya başlamışlardır. Bkz., Bostan, 1994: s. 177- 180.

⁹ Umur-ı Bahriye Nezareti, 1807'de çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı ile kaldırılmış ve Tersane Eminliği yeniden kurulmuştur. Bkz., Gök, 2013: 130.

¹⁰ İmparatorluk tersanelerinde 1793-1799 yılları arasında inşa edilen savaş gemileri sayısı, 9 Kalyon, 8 Fırkateyn, 6 Korvetten oluşmaktadır. Bkz., Yıldız, 2013: 132.

¹¹ Yavuz, 1993: 16-20.

Mahmut, Karadeniz ve Akdeniz'in güvenliği için yeni bir donanma inşası emrini vermiştir. Donanmadaki eksiklikleri ortadan kaldırmak için “*Bahriye Müsteşarlığı*” kurulmuş ve “*Asakir-i Mansure-i Bahriye Teşkilatı*” oluşturulmuştur. Böylece modern bahriye sisteminin ilk adımları atılmıştır. Osmanlı Devleti, Navarin sonrası buharlı gemi teknolojisine yönelmiş ve 1828’de İngiltere’den, 1830’da ise Amerika’dan buharlı gemiler satın almıştır. Ancak bu gemiler için mühendis, dümenci ve çarkçı gibi uzman personele ihtiyaç duyulmuştur. Bu eksiklik Avrupa ve Amerika’dan uzmanlar getirilerek çözülmüş, bir taraftan da yurt dışına öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır.¹²

Tanzimat döneminin ilk padişahı olan Sultan Abdülmecit, Osmanlı tersanelerinin gelişmesi ve modernleşmesi yönünde önemli adımlar atmış ve 400 öğrenci kapasiteli “*Bahriye Mektebi*” eğitim ve öğretime başlamıştır.¹³ Tanzimat Fermanı’yla başlayan süreçte devletin bütün kurumlarının Batılı tarzda düzenlenmesi öngörülmüştür. Dönem içerisinde Osmanlı donanma envanterinde 6 kalyon, 13 fırkateyn, 3 korvet ve 21 vapur bulunmaktadır.¹⁴ Denizcilik alanında yapılan kapsamlı reformlar, Kırım Savaşı esnasında Rus Karadeniz donanmasının 30 Kasım 1853’te gerçekleştirdiği “*Sinop Baskını*” ile üçüncü kez ağır darbe almış ve donanma uzun yıllar kendisini toparlayamamıştır.¹⁵

Bu Deniz Savaşı, Osmanlı Devleti’nin denizlerde hâkimiyetini koruyabilmesi için donanmasının özellikle buharlı ve zırhlı gemiler ile güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Osmanlı’nın tekrar eski görkemli günlerine dönmesini arzulayan Sultan Abdülaziz, güçlü bir ordu yanında etkin bir donanmanın varlığını gerekli görmüştür. Donanmanın gelişimi ve modernize edilmesine büyük önem veren Abdülaziz, ekonomik açıdan dengeleri sarsacak

harcamalar yapmaktan kaçınmamış ve İstanbul, İzmit, Gemlik ve Mudanya tersanelerinde gemi inşa programını başlatmıştır. Donanmanın kurmay subay ihtiyacını karşılamak amacıyla İstanbul Kasımpaşa’da “*Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Mektebi*” ni kurdurmuştur.¹⁶ Batılı emperyalist devletlerin imparatorluk toprakları üzerindeki emelleri ve denizlerden oluşturdukları tehdit, güçlü bir donanmanın kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Dönem içerisinde yapılan kapsamlı çalışmalarla donanmaya 20 zırhlı, 7 korvet ve 43 nakliye gemisi dâhil edilmiştir.¹⁷ Fakat bu yatırımların bedeli ağır olmuş, devlet aldığı borçların anaparasını ve faizlerini dahi ödeyemeyecek duruma düşmüştür. Osmanlı Devleti, 6 Ekim 1875 tarihinde yayınladığı bir kararname ile mali iflasını ilan etmek zorunda kalmıştır. Kısa bir süre sonra Abdülaziz, hayalleriyle büyüttüğü ordu ve donanmasının da iştirak ettiği bir saray darbesiyle tahtan uzaklaştırılmıştır.

Donanmanın ıslah çalışmalarına Abdülhamit döneminde de kısmen devam edilmiştir. Ancak donanmayı oluşturan gemilerin çoğunun makineli ve zırhlı olmaları, bakımlarının çok yüksek meblağlara ulaşması, devlet bütçesini bir hayli zora sokmuştur. Bu donanmanın 1877-1878 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı’nda hiçbir varlık gösterememesi, yaşanan bu ağır durumu açıklar niteliktedir.¹⁸ Bu dönemde yaklaşık 143 gemiden oluşan donanmanın büyük kısmı, teknolojik ömrünü tamamladığından tasfiye edilmiş ve Haliç’te kızağa çekilmiştir.¹⁹ Bu arada Osmanlı donanmasının en gözde gemilerinden birisi olan “*Ertuğrul*” isimli fırkateynin, birçok eksikliğine rağmen Japonya’ya gönderilmesi ve dönüş yolunda iken 16 Eylül 1890’da Kuşimoto açıklarında tayfuna yakalanarak batması, donanmanın

¹² Yıldız, 2013: 136-137.

¹³ Şehsuvaroğlu, 1965: 355-357.

¹⁴ Kütükoğlu, 1995: s. 206.

¹⁵ Yavuz, 1993: 50-51.

¹⁶ Deniz Harp Akademisi’nin kuruluşu hakkında bkz., Beşirli, 2004: 248.

¹⁷ Yakıt, 1981: 1342-1343.

¹⁸ Beşirli, 2004: 255.

¹⁹ İpek, 2006: 180; Gök, 2013: s. 9.

içinde bulunduğu sıkıntılı durumu gözler önüne sermektedir.²⁰

II. Abdülhamit, donanmanın ıslahı ve teçhizi için Bahriye Nezareti başta olmak üzere gemi komutanlıklarına iradeler yayınlamıştır. Zırhlı gemilerin yeni sistem Krupp topları ile teçhizi, kazanlarının değiştirilmesi ve zırh kalınlıklarının artırılması konularında ikazlarda bulunmuştur. Ancak bu istekler, uzman personelin yeterli olmaması, mali sıkıntılar ve tamir giderlerinin çok yüksek olması yüzünden gerçekleşmemiştir. II. Abdülhamit, mali tabloyu da dikkate alarak daha ucuz maliyetli ve çok yönlü kullanıma müsait süratli gemilerden oluşan bir donanma kurma çabası içine girmiştir. Bu dönemde tersanelerde üç adet pervaneli korvetin inşası tamamlanmış, İngiltere, Fransa ve Almanya tezgâhlarına 24 adet topidobot ve 18 ganbot gemi siparişi verilmiştir.²¹ Ayrıca Abdülhamit ve Abdülmecit isimleriyle iki denizaltının alımı yapılmış ve 1886'da suya indirilmiştir.

Meşrutiyet dönemi öncesi donanmanın modernize edilmesinde İngiliz ve Fransız uzmanlarından faydalanılmıştır. Fakat bu iki ülkenin saldırgan politikaları yüzünden artık Almanya ve Amerika tercih edilmeye başlanmıştır.²² Yeni zırhlı alımı ve yenileşmenin devam ettiği günlerde çıkan 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Osmanlı donanmasında hayal kırıklığı yaşatmıştır. Yunanlılara gözdağı vermek üzere 18 Mart 1897 tarihinde gemilerin Çanakkale'ye intikalinde yaşanan olumsuzluklar moralleri oldukça bozmuştur.²³ Halkın ve yabancı devlet temsilcilerinin gözleri önünde bazı gemiler Haliç'te arızalanmış, kazanları patlamış ve bazıları rotalarından çıkarak karaya oturmuştur. O günlerde donanmayı teftiş etmek üzere Çanakkale'ye davet edilen Alman heyetinin hazırladığı rapor, donanmanın perişan durumunu gözler önüne sermektedir.²⁴ Bu tarihten sonra yapılan ıslah

çalışmaları da ekonomik sıkıntı ve büyük bütçe açıkları nedeniyle başarısız olmuştur.

Abdülhamit'in tahttan uzaklaştırılmasına zemin hazırlayan 31 Vak'ası'nda Osmanlı donanması, Hareket Ordusu'nu desteklemişti. İttihat ve Terakki Fırkası etkisi altında kurulan hükümet, donanmayı Haliç'te çürümüş bir halde bulmuş ve “*donanma hayattır*” sloganıyla kuvvetli bir donanma oluşturmak için yeniden çalışmalara başlamıştır.²⁵

Yeni dönemde de donanmada İngiliz uzmanların etkisi devam etmiş ve 2 Şubat 1909'da Amiral Sir Douglas Gamble'in başkanlığında bir heyet İstanbul'a gelmiştir. Heyet, Osmanlı donanmasını devletin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye getirmek için reform programları hazırlamıştır. Bahriye Nezareti, yeni bir yapılanmaya tabi tutulmuştur. Bu esnada Mayıs ayı içerisinde mevcut gemilerle Marmara ve Karadeniz'de yapılan tatbikat ve padişah Sultan Mehmet Reşat'ın huzurunda gerçekleşen resmigeçit töreni, donanmanın perişan durumunu ortaya koymuştur.²⁶ Mali durumun hızla kötüleşmesi ve donanmanın içler acısı durumu birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Donanmanın bir an önce güçlendirilebilmesi için gerekli parasal kaynağın milli bir seferberlikle sağlanması fikri ön plana çıkmıştır. Alman Askeri Ataşesi Binbaşı Von Stremple ise Almanya'daki “*Flottenverein*” isimli donanma derneği benzeri bir cemiyetin, başlatılacak ulusal bir bağış seferberliği ile kurulabileceğini önermiştir.²⁷

Trablusgarp, Bingazi dışındaki Kuzey Afrika topraklarının İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldığı ve Balkanlardaki silahlanma yarışının başladığı günlerde Akdeniz, Ege ve Karadeniz'de bozulan dengelelerin yeniden kurulabilmesi için Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi gerekiyordu. XX. yüzyıl başlarındaki bu olumsuz tablo ve

²⁰ Avcı, 2015: 1-56.

²¹ Yıldız, 2013: 149.

²² Moreau, 1999: 355.

²³ Osmanlı-Yunan Savaşı için bkz., Aysal, 2014: 327-352.

²⁴ Gök, 2007: 9-11.

²⁵ Aysal, 2017: 5; Yıldız, 2013: 152.

²⁶ Osmanlı-İtalyan Harbi, *Deniz Harekâtı*, 1980: 3; Özçelik, 1987: 3-7.

²⁷ Gök, 2007: 13-14.

halkın duyduğu endişe, İstanbul'da Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin kuruluş sürecini başlatacaktır.

2. Osmanlı Donanma Cemiyeti

Osmanlı donanmasının yetersizliği ve modernize edilmesi konusu, kamuoyunda sürekli gündemde tutulmuş ve konu çok çeşitli şekillerle tartışılmaya başlanmıştır. Üç tarafı denizlerle çevrili imparatorluğun güvenlik zaafiyeti ve güçlü bir donanmaya ihtiyaç kamuoyunun duyarlılığını arttırmıştır. Birçok liva ve sancakta gemi satın alınması için aynı ve nakdi yardım toplama kampanyaları başlatılmıştır.²⁸ Bu kampanyalara başlangıçta Tanin gazetesi aracılık etmiş ve yardım gönderenlerin isimlerini gazetede yayınlarak, kampanyanın geniş halk kitlelerine ulaştırılmasına öncülük etmiştir.

Osmanlı donanmasına yardım kampanyalarının devam ettiği günlerde İstanbul'da Belediye Dairesi'nin Sağlık Heyeti'nde görevli Doktor Hafız İbrahim, Dr. Petraki Papadapulo, İsmail Hakkı ve Baş Mühendis Haşım Beyler, 10 Temmuz 1909'da bir araya gelmişler, donanmanın durumu ve başlatılan yardım kampanyaları hakkında görüşmüşlerdir. İstanbul'da başlatılan bu yardım faaliyetlerinin bir teşkilat çatısı altında, tüm yurttaki ulusal bir kampanyaya dönüştürülmesiyle başarıya ulaşacağı fikrinde mutabık kalmışlardır.²⁹ Osmanlı Devleti'nin dönem içerisindeki nüfusu ve Anadolu halkının yardımseverliği de dikkate alınarak, yaklaşık 30 milyon kişiden her ay bir kuruş bağışta bulunmaları istenecek ve üyelerden toplanacak 40 para aylık aidat ile Donanma Cemiyeti'nin kuruluşu gerçekleştirilecektir. Bu görüşme, Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin kuruluşu yolunda atılan ilk adımdır.

Cemiyetin kuruluş hazırlıklarının devam ettiği günlerde, Doktor Hafız İbrahim Bey

ve arkadaşları, tecrübelerine güvendikleri Ayan Meclisi Başkanı Mehmet Said Paşa'ya müracaat ederek yardım istemişler ve kurulacak olan cemiyetin fahri başkanlığını teklif etmişlerdir. Bunun yanı sıra dönemin Tercüman-ı Hakikat gazetesi imtiyaz sahibi Nüzhet ve başyazar Hüseyin Kazım Beyler ile bağlantıya geçilmiştir. Cemiyetin kuruluş amacının geniş halk kitlelerine kısa sürede duyurulması işini adı geçen gazete bizzat üstlenmiştir.³⁰ Bu duyurunun ardından gazete idaresine Anadolu'nun her tarafından mektuplar, telgraflar gelmeye başlamıştır. Ayrıca bizzat gazeteye kadar gelen her sınıftan halk, *"bir kuruş değil, şu kadar veririm, bu kadar veririm"* diye taahhütlerde bulunarak idareye paralar bırakmışlardır. İdarenin bağış para toplama yetkisi olmadığı halde, iki gün içerisinde idareye bırakılan paranın yaklaşık 32.340 kuruşa ulaştığı görülmektedir. Tercüman-ı Hakikat gazetesi aracılığıyla duyurulan bu habere halktan gelen yoğun ilgi ve istekler, Cemiyetin kuruluş sürecini hızlandıracaktır.³¹

Donanma Cemiyeti'nin kuruluşu, 19 Temmuz 1909'da Etibba-yı Mülkiye Kulübü'nde yapılan toplantı ile gerçekleşmiştir. İstanbul'un gönüllü Müslüman ve Gayrimüslim tüccarları, ordu mensupları, belediyeler, resmi cemiyetler, kulüpler, ruhani başkanlar ve basın mensuplarının katılımıyla gerçekleşen bu toplantıda,³² Cemiyetin adı *"Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti"* olarak belirlenmiştir.³³ Bu toplantıya 28 gönüllü iştirakçi katılmış ve görüşmeler Bahriye Mir-livası (Tuğamiral) Rasim Paşa'nın geçici başkanlığında yapılmıştır. Bu toplantıda gizli oy kullanılarak 15 kişilik İdare Heyeti'nin seçimleri yapılmıştır. Cemiyetin kurucusu ve İdare Heyeti

²⁸ Gök, 2007: 13-14.

²⁹ Adı geçen toplantı 27 Haziran 1325/10 Temmuz 1909'da tarihinde gerçekleşmiştir. Bkz., Donanma Mecmuası, 1910: 4-13.

³⁰ Özçelik, 1987: 8-9.

³¹ Gök, 2007: 15.

³² Bulut, 2016: 959.

³³ Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, kuruluşundan itibaren İâne-yi Milliye Komisyonu ve Donanma-yı Osmanî İâne-yi Milliye Cemiyeti gibi adlarla anılmıştır. Cemiyetin adı, 17 Şubat 1914'de *"Osmanlı Donanma Cemiyeti"* olarak değiştirilmiştir. Bkz., Gök, 2007: 15; Özçelik, 1987: 12; Tanin, 20 Temmuz 1909: 1.

üyeleri olan Doktor Petraki Papadapulo, yaptığı konuşmada şu hususlara değinmiştir:³⁴

“... Kuvvetli bir donanmaya sahip olmadıkça, devlet ve milletçe her ne kadar kalkınmış olursak olalım, siyasette daima mahcup ve mağlup olmaktan kendimizi kurtaramayacağız. Bu itibarla milletin hamiyeti ve vatanperver hislerine başvurma düşünülmüştür. Filhakika evvelce Enver ve Niyazi kruvazörleri inşası için Tanin gazetesinin teşebbüsü olumlu bir sonuç vermemişse de bugün için durumun daha çok umut verici olduğu gözle görülecek kadar açıktır. ...”

Doktor Papadapulo'ya göre, Osmanlı tebasının yardımseverliğine güvenilerek, yaklaşık otuz milyon Osmanlı tebasından toplanacak olan yardımlarla birçok gemi satın alınabilecekti. Ayrıca sadece on milyon Osmanlı vatandaşından ayda bir kuruş alınsa dahi bunun toplamda on milyon kuruş edeceği ve bu miktarın bir yılda 1.200.000 liraya ulaşabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda yılda bir dretnot ya da iki adet birinci sınıf kruvazör satın alınabilecekti. Böylece on yıl içerisinde hükümetin de onayını alarak dünyanın önde gelen donanma güçleri arasında yer alınabilecekti.³⁵

Osmanlı Devleti'nde cemiyet kurma hak ve özgürlüğü, II. Meşrutiyet'le birlikte gündeme gelen siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümlerin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hiçbir yasal sınırlama olmaksızın, gönüllü halkın duyarlılığı ve yardımseverliği ile kurulan bu cemiyetler, 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile meşrutiyet kazanmıştır. Yasal cemiyet/dernek kurma hak ve özgürlüğü, Anayasaya ilave edilen 120. madde ile anayasal güvence altına alınmıştır.³⁶

“Kanunu mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir. Devleti Osmaniye'nin temamiyeti mülkiyesini ihlâl ve şekli meşrutiyet ve hükûmeti tagyir ve Kanunu Esasi ahkâmı hilafına hareket ve Anasır-ı Osmaniye'yi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hadim veya ahlâk ve adab-ı umumiyeye mugâyir cemiyetler teşkili memnû olduğu gibi aleltilâk hafi cemiyetler teşkili de memnûdur.”

Cemiyet, ikinci toplantısını 20 Temmuz 1909'da yapmış ve bu toplantıda İdare Heyeti Başkanlığı'na Tüccar Yağcı-zade Şefik Bey ve Başkan yardımcılığına ise Tuğamiral Rasim Paşa ile Avukat Kadri Bey seçilmiştir. Yardımların nasıl ve ne şekilde kabul edileceği konularının ele alındığı toplantıda, aynı zamanda yönetim kurulu üye seçimleri de yapılmıştır.³⁷ Cemiyet nizamnamesini hazırlama görevi yönetim kuruluna verilmiş,³⁸ kurulun hazırladığı ana nizamname ve bağışların toplanma usulüne dair yönetmelik tasarısı “*Usûl-ü Cibayet Talimatnâmesi*”, 2 Ağustos 1909'da Cemiyet Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.³⁹ Cemiyet Nizamnamesi, 4 Kasım 1909'da Hükümet tarafından onaylanmış ve Padişahın himayesi altına alınan Cemiyetin başkanlığına 15 Kasım 1909'da Ayan Reisi Mehmet Said Paşa getirilmiştir.⁴⁰

Cemiyet, nizamnamesinin onaylanmasıyla birlikte örgütlenme çalışmalarına hız vermiştir. 1910'da 29'u vilayet, 28'i liva, 56'sı kaza ve 9'u nahiye olmak üzere toplam 122 şubenin açılışı gerçekleşmiş ve bu sayı 1911'de ise 331'e ulaşmıştır.⁴¹ Dönem içerisinde yurtiçi ve yurtdışında açılan şubelerden bazıları şunlardır:⁴²

“Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, İzmir, Bitlis, Bursa, Bolu, Çatalca, Diyarbakır, Sivas, Samsun, Trabzon, Kastamonu, Kala-yi sultaniye, Konya, Mamuretülaziz, Van,

³⁴ Donanma Mecmuası, Mart 1910: 7.

³⁵ Gök, 2007: 15-16.

³⁶ Düstur, 8 Ağustos 1325 (1909): 638-644.

³⁷ Yönetim kurulu üyeliğine Tüccardan Mehmet Abut, Bahriye Mir-livası Rasim Paşa, Tabip Dr. Fuat Süreyya Paşa, Avukat Kadri, Belediye Azası Selahattin, Belediye Dairesi üyesi Faiz, Tercümanı Hakikat gazetesi sahibi Nüzhet, Başyazarı Hüseyin Kazım, Piyade Üs-

teğmen Ziya ve dört kurucu Dr. Hafız İbrahim, Dr. İsmail Hakkı, Dr. Petraki Papadapulo ve Mühendis Haşim seçilmişlerdir. Bkz., Özçelik, 1987: 10-11.

³⁸ Özçelik, 1987: 9-10.

³⁹ Donanma Mecmuası, Ağustos 1910: 492.

⁴⁰ Tanin, 18 Kasım 1909: 1-3.

⁴¹ Donanma Mecmuası, Ağustos 1910: 511.

⁴² Cemiyetin İstanbul teşkilatı için bkz., Özçelik, 1987: 84-108; Bulut, 2016: 960.

Basra, Bağdat, Bingazi, Beyrut, Cebel-i Lübnan, Cezayir- i Bahr-i Sefid, Hicaz, Halep, Resmo, Zor, Selanik, Suriye, Trablusgarp, Kıbrıs, Kudüs, Kandiye, Kosova, Medine-i Münevvere, Mısır, Manastır, Musul, Yanya, Yemen, Berlin ve Paris”

25 madde halinde hazırlanan ve Gayrimüslim unsurlar için çeşitli dillere de çevirisi yapılan Nizamnamede, Cemiyet’in kuruluş amacı, üyeler ve idare teşkilatı, genel kurul ve yönetim kurulunun görevleri, yardım toplama usulleri ve taşra teşkilatına yer verilmiştir.⁴³ Nizamnamede Cemiyetin kuruluş amacı şu şekilde dile getirilmiştir:⁴⁴

“... Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti Osmanlı Devleti’nin Düvel-i Muazzama arasındaki mevkiini muhafaza ve menafi-i umûmiyeyi ve münasebât-ı ticariyesini temin için ihtiyacatımızla münasip bir kuvve-i bahriye vücuda getirmek maksadıyla teşekkül etmiştir. Ve bu maksada vasl için maddi ve manevi lazım gelen tedâbir ve vesait-i meşrûaya müracaatla mükelleftir.”.

Nizamnamenin diğer maddelerinde ise amacına uygun olarak çalışmak isteyen herkesin Cemiyete üye olabileceği; yaş sınırı olmaksızın herkesin Cemiyete yardımda bulunabileceği; Cemiyet genel kurulu ve yürütme kuruluna seçilecek üyelerin Osmanlı vatandaşı olmaları; ayda 40 kuruş ödemeyi kabul eden her cemiyet üyesine istediği takdirde hesapları inceleme yetkisi tanınacağı;⁴⁵ Cemiyet gelirlerinin arttırılması için çok çeşitli faaliyetlere yer verileceği öngörülmektedir.⁴⁶ Donanma Cemiyeti’ni dönemin birçok yardım derneğinden farklı kılan özellikleri arasında, ülke genelinde hızla örgütlenmesi, çok geniş kitlelere hitap etmesi, devamlılığı ve yardım toplama işini şeffaf bir şekilde gerçekleştirmesi söylenebilir. Gönüllü kişiler tarafından kurulan Cemiyet, kısa bir süre sonra devletin de desteğini almıştır.⁴⁷

3. Osmanlı Donanma Cemiyeti’nin Gelir Kaynakları

Osmanlı Donanma Cemiyeti’nin başlıca gelir kaynaklarının büyük bölümünü nakdi gelirler oluşturmaktadır. Özellikle üye aidatları ve Trablusgarp Savaşı, Girit Meselesi ve Cihad-ı Ekber’in ilanı gibi olağanüstü günlerde düzenlenen yardım kampanyalarıyla halktan milyonlarca kuruş nakdi yardımın toplandığı belgelerde açıkça görülmektedir. İlk yıllarda en fazla yardımı ordu mensupları yapmıştır. Sivil ve askeri görevlilerin büyük kısmı, birer veya ikişer maaşlarını Donanma Cemiyeti’ne bağışlamışlardır.⁴⁸ Cemiyet, aynı ve nakdi yardımları “*Usul-i Cibâyet Talimatnamesi*” adı verilen gelir toplama yönergesi çerçevesinde yapmıştır.⁴⁹

İtalya’nın 1911’de Trablusgarp’a saldırmasıyla başlayan süreçte Hükümet harekete geçmiş ve Donanma Cemiyeti yararına marif başta olmak üzere arazi, emlak ve temettu vergilerine zamlar yapmıştır.⁵⁰ 2 Şubat 1912’de Tanin gazetesinin önderlik ettiği kampanyada “*Enver ve Niyazi Kruvazörleri*” için toplanan paraların tamamı, Osmanlı Mebusan Meclisi kararıyla Donanma Cemiyeti’ne devredilmiştir.⁵¹ Bunların dışında nakdi gelirler arasında zekâtların cemiyete verilmesi,⁵² park ve müzeler giriş ücretlerinden cemiyet adına bir miktar para alınması, sahil kesimleri ve İstanbul’da faaliyet gösteren kayıkçıların bir günlük kazançlarını cemiyete tahsis etmeleri gösterilebilir.⁵³ Sultan II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesiyle birlikte çok sayıda mücevheratına el konmuştur. Hazırlanan bir talimatname ile bu mücevherlerin bir kısmı Paris ve Londra’da satılmış ve bu satıştan cemiyet çok büyük bir nakdi gelir elde etmiştir.⁵⁴ Osmanlı hanedan mensupları, cemiyete büyük miktarlarda

⁴³ Nizamname için bkz. EK-1; TİTE Arşivi, K 223, G 21, B 21-001; K 223, G 21, B 21-1001; K 223, G 21, B 21-1001; K 223, G 21, B 21-2001.

⁴⁴ TİTE Arşivi, K 223, G 21, B 21.

⁴⁵ TİTE Arşivi, K 236, G 9, B 9-9; Gök, 2007: 25.

⁴⁶ TİTE Arşivi, K 223, G 21, B 21.

⁴⁷ Gök, 2007: 34-45.

⁴⁸ TİTE Arşivi, K 282, G 13, B 3 (9.10.1325).

⁴⁹ Talimatname için bkz., Özçelik, 1987: 196; TİTE Arşivi, K 231, G 4, B 4-1; TİTE Arşivi, K 237, G 10, B 7 (12/12/1325).

⁵⁰ Tanin, 5 Ekim 1911: 1; Özçelik, 1987: s. 325.

⁵¹ TİTE Arşivi, K 286, G 7, B 4 (3.12.1325).

⁵² TİTE Arşivi, K 236, G 18, B 4 (19.11.1326).

⁵³ TİTE Arşivi, K 254, G 32, B 1 (24.05.1326).

⁵⁴ Özçelik, 1987: 327-329.

maddi destekte bulunmuştur. Özellikle Sultan Mehmet Reşat ve VI. Mehmet Vahidet-tin'in cemiyetin fahri başkanlığını yürüt-meleri yardımın kapsamını genişletmiştir. Şehzade Yusuf İzzettin ve Abdülmecit Efen-dilerin himayelerinde düzenlenen spor mü-sabakaları, yarışlar ve konserlerden elde edilen gelirlerin tamamı cemiyete gelir kaydedilmiştir.⁵⁵

Cemiyete nakdi yardımların yanı sıra çok sayıda aynı yardımlar da yapılmıştır. Bun-lar arasında çok çeşitli hediyelik eşyalar, silahlar, gayrimenkuller, kurban derileri, boynuz gibi objeler yer almaktadır.⁵⁶ Cemi-yet bünyesinde eşyaların çoğalmasıyla bir-likte tarihi değeri olmayanların açılacak bir sergide satılması kararlaştırılmıştır. İlk sergi Sultan Ahmet'te açılmış ve Ana-dolu'da buna benzer sergiler açılarak cemi-yete yüksek miktarlarda gelir sağlanmış-tır.⁵⁷ Cemiyete yapılan aynı yardımlar ara-sında tütün, koza, fındık, zahire gibi büyük miktarlarda zirai mahsüller de yer almak-tadır.

24 Eylül 1916'da çıkarılan "*Mükellifât-ı Zi-raîye Kanunu*", çiftçi olan ve zorunlu asker-lik hizmeti dışında tutulan tüm Osmanlı te-basının, Ziraat Nezareti'nin belirlediği oranlarda ziraatla uğraşarak üretime kat-kıda bulunmalarını zorunlu tutmuştur. Ay-rıca hazırlanan "*irade-i seniyye*" ile vilayet ve kazalarda bu kanunun yürütülmesinden ziraat heyetleri sorumlu tutulmuştur. Bu heyetler, işlenmeyen boş tarlaları tespit edecek ve kamu yararına çalışan kurum-lara tahsis edeceklerdir. Bu bağlamda Do-nanma Cemiyeti, tüm yurttaki bir ziraat se-ferberliği başlatarak, kendisine verilen gö-revi başarı ile yerine getirmiştir.⁵⁸ Cemiyet savaş yıllarının ekonomik sıkıntılarını or-tadan kaldırmak ve ordunun zaruri ihtiyaç-larını karşılamak amacıyla Milli Savunma Bakanlığı ile ortak "*harp tarlaları*" adı ve-

rilen üretim merkezleri oluşturmuştur. Sa-hipsiz ve ekim yapılmayan arazilerde yetiştirilen ürünlerin bir kısmının (mısır, pata-tes, nohut, fasulye buğday ve arpa) satı-şıyla elde edilen gelir, Cemiyete büyük des-tek sağlamıştır.⁵⁹

Cemiyet, Mükellifât-ı Ziraiye Kanunu çer-çevesinde zirai faaliyetleri daha sistematik bir şekilde yürütmek amacıyla bir talimat-name hazırlatmıştır. Üyelerden Hacı Hilmi ve Hüseyin Kadri Bey tarafından hazırla-nan ve 15 Şubat 1915 tarihinde kabul edilen bu talimatname ile "*Donanma Cemiyeti Zi-raat Encümeni*" adı verilen bir kurul oluş-turulmuştur. Bu kurul, arazi kiralınması, alet ve edevat satın alınması, tohumluk alınması, amele tedârîki ve yetiştirilmesi öngörülen patates, nohut, mısır, fasulye, mercimek gibi mahsullerin ekimlerinin ya-pılması gibi hususlarda yetkili kılınmış-tır.⁶⁰ Cemiyet donanma tarlalarında ger-çekleştirdiği zirai üretimle çok yüksek mik-tarlarda gelir elde etmiştir.

Kültür hizmetlerine de duyarsız kalmayan Osmanlı Donanma Cemiyeti, basımını ger-çekleştirdiği mecmua, kitap, risale, beyan-name ve tiyatro gösterileriyle kendisinden söz ettirmiş ve yüksek miktarlarda gelir sağlamıştır. Mart 1910'da çıkarılan Do-nanma Mecmuası'nda askeri, edebi, tarihi, sosyal ve zirai pek çok konuya yer verilmiş-tir.⁶¹ Mecmuanın nakdi gelir dışında Türk kültür hayatı ve meneviyatına yönelik hiz-metleri son derece önemlidir. Dönem içeri-sinde kanunlar, anlaşımlar ve toplumu il-gilendiren konularla ilgili hazırlanan düs-turların basım ve yayım işleri Cemiyete ve-rilmiştir.⁶² İsteğe göre hazırlanan bu eser-ler, abonelere para ile gönderilmiş ve bü-yük gelir sağlanmıştır. Cemiyet kendi adına kitap ve risaleler bastırdığı gibi, çe-şitli yazarlar tarafından cemiyete bağışla-nan kitapları da yayınlayarak büyük hiz-metlerde bulunmuştur. Bu kitapların bir

⁵⁵ TİTE Arşivi, K 237, G 29, B 54 (24.12.1326).

⁵⁶ Belge için bkz., Ek-2 ve 4; TİTE Arşivi, K235, G16, B16-3001 (3.8.1331); TİTE Arşivi, K235G16B16-4001 (12.9.1331)

⁵⁷ TİTE Arşivi, K 226, G 15, B 44 (26.11.1326).

⁵⁸ Özçelik, 1987: 299; TİTE Arşivi, K 283, G 20, B 4 (25.10.1325).

⁵⁹ Belge için bkz., Ek-3; TİTE Arşivi, K246, G1, B1-13001 (6 Mayıs 1334).

⁶⁰ Özçelik, 1987: 302-305.

⁶¹ Donanma Mecmuası, başlangıçta aylık olarak ve 1912 sonlarından itibaren haftalık olarak yayınlan-mıştır. Bkz., Özçelik, 1987: 284-287; Gök, 2007: 3-54.

⁶² Çakmaktepe, 2002: 4-5.

kısmını satarak gelir elde etmiş ve bir kısmını da cephede bulunan askerlere, okullara, hastanelere ve kütüphanelere hediye etmiştir. Ayrıca Cemiyet bünyesinde büyük bir kütüphane oluşturulmuştur.⁶³

Başlangıçta Donanma Cemiyeti'ne yardım toplamak için tiyatro ve gösteriler düzenlenirken daha sonraları Cemiyet, kendi Heyet-i Temsiliyesi'ni kurmuş ve tiyatronun gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Cemiyet, tiyatro dışında sinemaya da ayrı bir önem vermiş ve yapılan askeri manevralar sinema filmi olarak çekilmiş ve halka izlettirilmiştir.⁶⁴ Bu etkinliklerin yanı sıra konserler, balolar ve konferanslar düzenlenerek halktan maddi ve manevi yardım talep edilmiştir.

Kültürel faaliyetler arasında yer alan spor müsabakaları da Cemiyete önemli ölçüde gelir sağlamıştır. Bu dönemde cemiyetin ağırlıklı olarak deniz sporuna önem verdiği, İstanbul Moda'da yapılan deniz yarışlarında bir hayli iane topladığı görülmektedir. Bunların dışında at yarışı, bisiklet, koşu ve güreş vb. sporları organize eden ve gelir elde Cemiyetin pek çok spor kulübüne de yardım yapması son derece anlamlıdır.

Donanma Cemiyeti'nin en fazla gelir getiren faaliyetleri arasında kibrit ve sigara kâğıdı imtiyazı gelmektedir. Cemiyet adına bu imtiyazın açık arttırma usulüyle satışından çok büyük gelir elde edilmiştir. Sigara kâğıdı ve kibritler yalnızca ülke içinde değil yurtdışında da büyük rağbet görmüştür.⁶⁵ Cemiyetin gelir kaynaklarından bir diğeri ise piyangodur. Cemiyet belirli aralıklarla donanma ve tersane piyangosu adıyla çekilişler düzenlemiş ve halkın bu çekilişlere ilgisi yoğun olmuştur. İtibar-ı Milli Bankası'nın güvencesiyle ve hükümetten izin alınarak gerçekleşen bu çekilişlerin geliri tersane inşasına ayrılmıştır.⁶⁶ Cemiyet bu faaliyetlerin dışında kartpostal, zarf, takvim, rozet, kol düğmesi, kravat iğnesi, kâğıt mendil, kurşun kalem

gibi objeler hazırlatmış ve bunların satışı için kampanyalar düzenlemiştir. Bu kampanyalarda halkın milli ve manevi duygularına hitap eden sloganlar kullanılmıştır. “*Barbaros Hatırası*” olarak basılan yardım zarfının üzerinde “*Osmanlılar, 12.000 mil sahillerimiz var. Harb gemilerimiz o derece çok ve kuvvetli olmalıdır*” ifadesi yer almaktadır.⁶⁷ Bağış yapanların isimlerine başta Donanma mecmuası olmak üzere dönemin gazetelerinde yer verilmiş ve halk bağış yapmaya teşvik edilmiştir.

4. Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Faaliyetleri

Cemiyet, kuruluşundan itibaren çok çeşitli alanlarda faaliyetler göstererek yüksek meblağlarda iane gelirine sahip olmuştur.⁶⁸ Bu gelirleri ise donanmayı güçlendirmek için savaş, nakliye gemileri ve askeri mühimmat alımlarında kullanmıştır. Alımlar esnasında Harbiye ve Bahriye Nezaretleri ile koordineli çalışılmış ve teşkilatın acil ihtiyacı olan gemilerin satın alınmasına özen gösterilmiştir.

Cemiyet, Osmanlı donanması için ilk gemi satın alım sözleşmesini 18 Mayıs 1910 tarihinde yapmış ve bir Alman firmasıyla 4 torpido muhribinin satın alınması hususunda anlaşmıştır. Yaklaşık 616 ton ağırlığına sahip olan ve *Yadigâr-ı Millet*, *Muavenet-i Milliye*, *Numune-i Hamiyet* ve *Gayret-i Vataniye* isimlerini taşıyan bu muhripler, Ağustos 1910 yılında Osmanlı donanmasına katılmışlardır. Cemiyet satın aldığı ilk gemiye millete bir minnettarlığın ifadesi olarak “*Yadigâr-ı Millet*” adını vermiştir.⁶⁹ Savaş gemilerine milli kahramanların isimleri “*Barbaros Hayrettin*, *Turgut Reis*, *Fatih*, *Reşadiye*, *Reşit Paşa*, *Mithat Paşa*”, ile milli hisleri ön plana çıkaran isimlerin “*Gayret-i Vataniye*, *Numune-i Hamiyet* vs.” verildiği görülmektedir.

⁶³ Özçelik, 1987: 289.

⁶⁴ TİTE Arşivi, K270, G18, B6 (30. 1. 1328).

⁶⁵ TİTE Arşivi, K 274, G 5, B 5 (18.02.1329); TİTE Arşivi, K 276, G 38, B 8 (11.11.1329).

⁶⁶ Özçelik, 1987: 348.

⁶⁷ TİTE Arşivi, K 292, G 15, B 3 (05.05.1330).

⁶⁸ Donanma Cemiyeti'ne iane yardımında bulunan şahıslar adına düzenlenen makbuzlar için bkz., TİTE Arşivi, K 261, G 9, B 8 (29.3.1325).

⁶⁹ TİTE Arşivi, K 281, G 18, B 4 (22.04.1326).

Cemiyet Almanya'dan satın aldığı dört torpido muhribinden sonra 1 Ağustos 1910 tarihinde iki zırhlı savaş gemisinin alımı için Alman hükümetiyle görüşmelere başlamıştır.⁷⁰ Yirmişer milyon Osmanlı lirası bedel karşılığında satın alınacak iki gemi için 26 zabıt ve 38 mürettebat görevlendirilmiştir. 28 Ağustos 1910'da teslim alınan ve her biri 10.060 tonluk olan bu zırhlılara "*Barbaros Hayrettin*" ile "*Turgut Reis*" isimlerinin verilmiş olması kamuoyunun da hoşuna gitmiştir.⁷¹ Cemiyetin 1910 yılında yapılan kongresinde Osmanlı deniz ticaretinin yabancıların elinde olduğu ve açık denizlerde ulaşımı gerçekleştirecek nakliye gemilerine ihtiyaç olduğu dile getirilmiştir. 4 Mayıs 1911 tarihinde Hükümetinde onayı alınarak İngiltere'den beş adet "*Sefain-i Nakliye*" satın alınması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Cemiyet, İstanbul'da teslim aldığı iki gemiye "*Reşit Paşa*" ve "*Mithat Paşa*" ismini vermiştir. Donanma Cemiyeti Giresun Şubesi, büyük bir yardım kampanyası başlatmış ve teslim alınan üçüncü gemiye "*Giresun*" adının konmasını merkezden talep etmiştir. Merkez, satın alınan gemi bedelinin yarısını ödeyen ve diğer yarısını da ödemeyi de taahhüt eden Giresun şubesinin talebini uygun görmüştür.⁷² Bu vapurlar askeri nakliyatı kullanılmak üzere Bahriye Nezareti'ne teslim edilmiştir.

Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin denizlerde en büyük düşmanı haline gelen Yunanistan, Avrupadan aldığı destekle donanmasını her geçen gün güçlendirmiştir. Mısır'da ikâmet eden Yorgo Averof isimli zengin bir Rum vatandaşı, Yunanistan'a çok güçlü bir kruvazör hediye etmiş ve kendi adını verdiği Averof zırhlısı, İtalyan tersanelerinde inşası tamamlanarak Yunanistan'a teslim edilmiştir. Ege'de

dengeleri değiştiren bu olay üzerine Hükümet, bahriye programını bir an önce gerçekleştirmek üzere harekete geçmiştir. İngiliz Vickers-Armstrong firmasına Mayıs 1911'de "*Reşadiye*" ve "*Sultan Osman*" isimli iki adet modern dretnot ısmarlanmıştır. 1914 yılı başında bir heyet gemileri teslim almak için İngiltere'ye gönderilmiş ancak 3 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere Hükümeti resmi olarak bu gemileri teslim etmeyeceğini bildirmiştir. Sonraki günlerde tamamlanan iki gemi İngiliz Kraliyet donanmasına katılacaktır.⁷³ İngiltere'nin bu hareketi, Anadolu'da pek çok tepkiyi beraberinde getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ticari gemiler büyük zarar görmüş ve Cemiyet bu zararı hafifletmek için Romanya'dan bir ticaret gemisi satın almak için girişimlerde bulunmuştur. Cemiyet, üyelerinden Ali Şükrü Bey ve İnşaat Mühendisi Hafız Bey'i Romanya'ya göndermiştir. Karşılıklı görüşmeler sonrasında 600 ton büyüklüğünde bir gemi ile 150 tonluk bir romörkör satın alınmıştır. Ancak savaşın kaybedilmesi ve mütareke koşulları, bu gemilerin teslim edilmemesine yol açmıştır.

Cemiyet, kuruluşundan itibaren gemi satın alınması, harp malzemeleri, askeri yiyecek, giyecek ve iaşenin temin edilmesinde rol oynamış, askerlerin kışlık ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur.⁷⁴ Cemiyet, bu faaliyetlerin yanı sıra Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın uçak alımı için başlattığı kampanyaya da destek vermiştir.⁷⁵ Cemiyetin kuruluşundan feshedilmesine kadar yaklaşık on yıllık süre içinde, toplam 607.753.650 kuruş 17 para gelir elde ettiği görülmektedir.⁷⁶ Kuruluş Nizamnamesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışan, birçok savaş gemisinin alımında büyük pay sahibi olan Donanma

⁷⁰ Tanin, 2 Ağustos 1910: 1; Özçelik, a.g.t., s. 245.

⁷¹ TİTE Arşivi, K 249, G 11, B 3 (20.06.1326).

⁷² Cemiyet'in Almanya, İngiltere ve Romanya'dan satın aldığı gemiler hakkında bkz., Özçelik, 1987: 218-274; Beşirli, 2004: 268-269.

⁷³ TİTE Arşivi, K 192, G 5, B 2 (17. 07.1329); Özçelik, 1987: 265-269.

⁷⁴ İzmir Merkez Şubesi tarafından 16 Ekim 1914 tarihinde 13.166 pamuklu hırka, 365 mintan, 649 don,

1.008 gömlek, 5.195 çift çorap, 1.629 eldiven toplam 22.012 parça levazım Bandırma'ya gönderilmiştir. Ayrıca 27 Ekim 1914 tarihinde 21.193 hırka, 1.270 don, 1.428 gömlek, 5.468 çift çorap, 681 eldiven, 140 kuşak askeriye teslim edilmiştir. Bkz., TİTE Arşivi, K. 278 G. 23 B. 23, 23-1.

⁷⁵ TİTE Arşivi, K 259, G 12, B 36.

⁷⁶ Shaw, 1983: 278.

Cemiyeti, 2 Şubat 1919 tarihinde önce Bahriye Nezareti'ne bağlanmış ve arkasından 2 Mayıs 1919'da çıkarılan bir kararname ile feshedilmiştir.⁷⁷

Sonuç

1908 yılında Meşrutiyetin ilanıyla birlikte hızla gelişen özgürlük ortamında, pek çok sosyal ve siyasi grup cemiyetler çatısı altında toplumun sıkıntılarını biraz olsun hafifletmek amacıyla çalışmalara başlamıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında donanmanın içine düştüğü olumsuz durum ve halkın bu konuda duyduğu endişeler, Donanma Cemiyeti'nin kuruluş sürecini hızlandırmıştır. Cemiyet, Osmanlı Devleti'nin bahriye alanındaki eksikliklerini gidermek ve güçlü bir donanma vücuda getirmek amacıyla gönüllü Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının girişimleriyle kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren hızlı bir şekilde örgütlenen ve ülke genelinde yaygınlık kazanan Cemiyet, ağırlıklı olarak askeri alanlarda yapmış olduğu faaliyetlerle kendisinden söz ettirmiştir. Almanya başta olmak üzere, İngiltere, Fransa ve Romanya'dan torpido muhripler, zırhlı savaş gemileri, nakliye gemileri, askeri mühimmat, hastane malzemeleri ve yiyecek-giyecek satın alarak hem donanmanın hem de ticaret filosunun gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu çalışmaları zamanla devletçe de desteklenmiş hem padişahın hem de Hükümetin desteği alan Cemiyet, bağış kampanyasını büyük bir rahatlıkla sürdürmüştür.

Cemiyet, nakdi yardım ve bağışların yanı sıra kendisine daha çok gelir sağlayacak askeri, kültür, spor, iktisadi ve zirai alanlarda çok çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kültür hizmetlerine duyarsız kalmayan Cemiyet, donanma mucmuası, düstur gibi pek çok kitap ve risalenin basımını üstlenmiştir. Tiyatro ve sinema gösterileri yapan, temsiller düzenleyen Cemiyet, çeşitli konser, balo ve konferanslarla halkın tümüne ulaşmayı başarmıştır. Denizcilik ve havacılık konusunda eğitim almak ama-

cıyla birçok öğrenciyi yurt dışına göndermiştir. Düzenlediği çeşitli spor müsabakalarıyla yüksek miktarlarda gelir elde etmiştir. Dönem içerisinde kibrit ve sigara kâğıdı imtiyazı alınmış, ikramiyeli piyango ve sergiler düzenlenmiş, donanma gemilerinin kartpostalları bastırılarak satılmış ve ayrıca toplanan kurban derileri, fitre ve zekât paralarıyla Cemiyet gelirlerinde büyük bir artış söz konusu olmuştur.

Donanma Cemiyeti, yaptığı tüm faaliyetlerle ilgili gelir-gider cetvellerini dönemin gazeteleri ve Donanma Mecmusası'nda halkla paylaşmıştır. Ayrıca nizamnamede cemiyet üyelerine hesapları inceleme yetkisinin verilmesi, Cemiyetin son derece şeffaf çalıştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunların dışında cemiyetin kendi içinde kurduğu denetleme sistemi ve üyelerin yörelerin etkili ve sevilen kişileri arasından seçilmesiyle görevi kötüye kullanımların önüne geçilmiştir. Halktan gelen her şikâyet dikkate alınmış ve konu gerektiğinde adli mercilere havale edilmiştir. Cemiyet ianelerine bakıldığında Karadeniz bölgesinde kurulan donanma şubelerinin "Trabzon, Gümüşhane, Rize, Giresun, Ordu, Tirebolu, Vakfıkebir, Of, Araklı, Maçka, Bartın, Zonguldak, Ereğli, Mudurnu vs." daha aktif çalıştıkları ve iane topladıkları görülmektedir. İane meblağını etkileyen unsurların başında ise bölgelerin ekonomik zenginlikleri gelmektedir.

Ayni ve nakdi yardımlarla önemli bir bütçeye sahip olan Cemiyet, kısa süre içerisinde ülke çapında ve yurt dışında teşkilatını genişletmiştir. Faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettiren Cemiyet, savaş sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile etkinliğini yitirmiştir. Mütareke döneminde Cemiyet ve üyelerine karşı Hükümet nezdinde başlatılan olumsuz propagandalar ve yolsuzluk iddiaları, Cemiyetin fesh edilme sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Donanma Cemiyeti, 2 Şubat 1919'da Bahriye Nezareti'ne devredilerek tarih sahnesinden çekilmiştir.

⁷⁷ Tunaya, 1969: 449; Gök, 2007: VII.

KAYNAKÇA

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

Aysal, Necdet, (2014), "Osmanlı ve Yunan Demiryollarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkerleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 10/20, 327-352.

_____, (2017), "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/50, 1-23.

Avcı, Ertürk, (2015), "Ertuğrul Fırkateyninin Japonya'ya Son Seyri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki*, (622), 1-56.

Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (2016), Ed. Temuçin Ertan, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Beşirli, Mehmet, (2004), "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/25, 243-274.

Bostan, İdris, (1994), "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785- 1819)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, 35, 177-192.

Bulut, Sedef, (2016), "Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli: Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 959-967.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), 7, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Çakmaktepe, Zehra, (2002), *Donanma Mecmuası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Düstur (8 Ağustos 1909), 7 Zilhicce 1293 Tarihli Kanunu Esasının Bazı Mevaddı Muaddelesine Dair Kanun, İkinci Tertip, 1, 638-644.

Donanma Mecmuası (Mart 1910), 1, (1), 4-7, 13.

Donanma Mecmuası (Ağustos 1910), 1, (6), 492, 511.

Donanma Mecmuası (Temmuz 1912), 1, (29), 206.

Diñçer, Hasan, (2016), "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Kültürel Faaliyetleri", *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/30, 474-495.

Gök, Nurşen, (2007), *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____, (2008), "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27/43, 77-93.

İğdemir, Uluğ, (2009), *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İpek, Nedim, (2006), "II. Abdülhamit Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu", *XIV. Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002)*, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 159-182.

Karal, Enver Ziya, (1988), *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri*, V, Ankara: TTK Basımevi.

_____, (1996), *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, IX, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kaya, Ali İrfan, (2014), "Meşrutiyet Dönemi Tarih Eğitiminin Amaç ve Yöntemleri, Kullanılan Araç-Gereçler Hakkında Bir İnceleme-Tedrisât Mecmûası Örneği", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/8, 583-592.

Kütükoğlu, Mübahat, (1995), “Osmanlı Buharlı Gemi İşletmeleri ve İzmir Körfezi Hamidiye Şirketi”, *Çağını Yakalayan Osmanlı Devleti’nde Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, Yay. Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Mustafa Kaçar, İstanbul: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Odile Moreau, (1999), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Askeri Misyonları”, *Osmanlı*, 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Özçelik, Selahattin, (1987), *Donanma Cemiyeti*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Özsoylu, Ahmet Fazıl, (1999), *Türk Maliye Tarihi*, Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Adana: Masaüstü Yayınları.

Shaw, Stanford J., Shaw, Ezel Kural, (1983), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev. Mehmet Harmanlı), 2, İstanbul: E Yayınları.

Şehsuvaroğlu, Haluk, (1965), *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.

Tanin Gazetesi (18 Kasım 1909) 5 Teşrin-i Sâni 1325, 1-3.

Toprak, Zafer, (1985), “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

_____, (1995), *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tunaya, Tarık Zafer, (1959), *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul: Baha Matbaası.

_____, (1969), *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.

_____, (1998), *Türkiye’de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, I, İstanbul: İletişim Yayınları.

_____, (1989), *Türkiye’de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, III, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Osmanlı Devri 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, Deniz Harekâtı (1980), III, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.

Yakıtıl, Emin, (1981), “Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (11-15 Ekim 1976)*, II, Ankara: TTK Yayınları, 1342-1343.

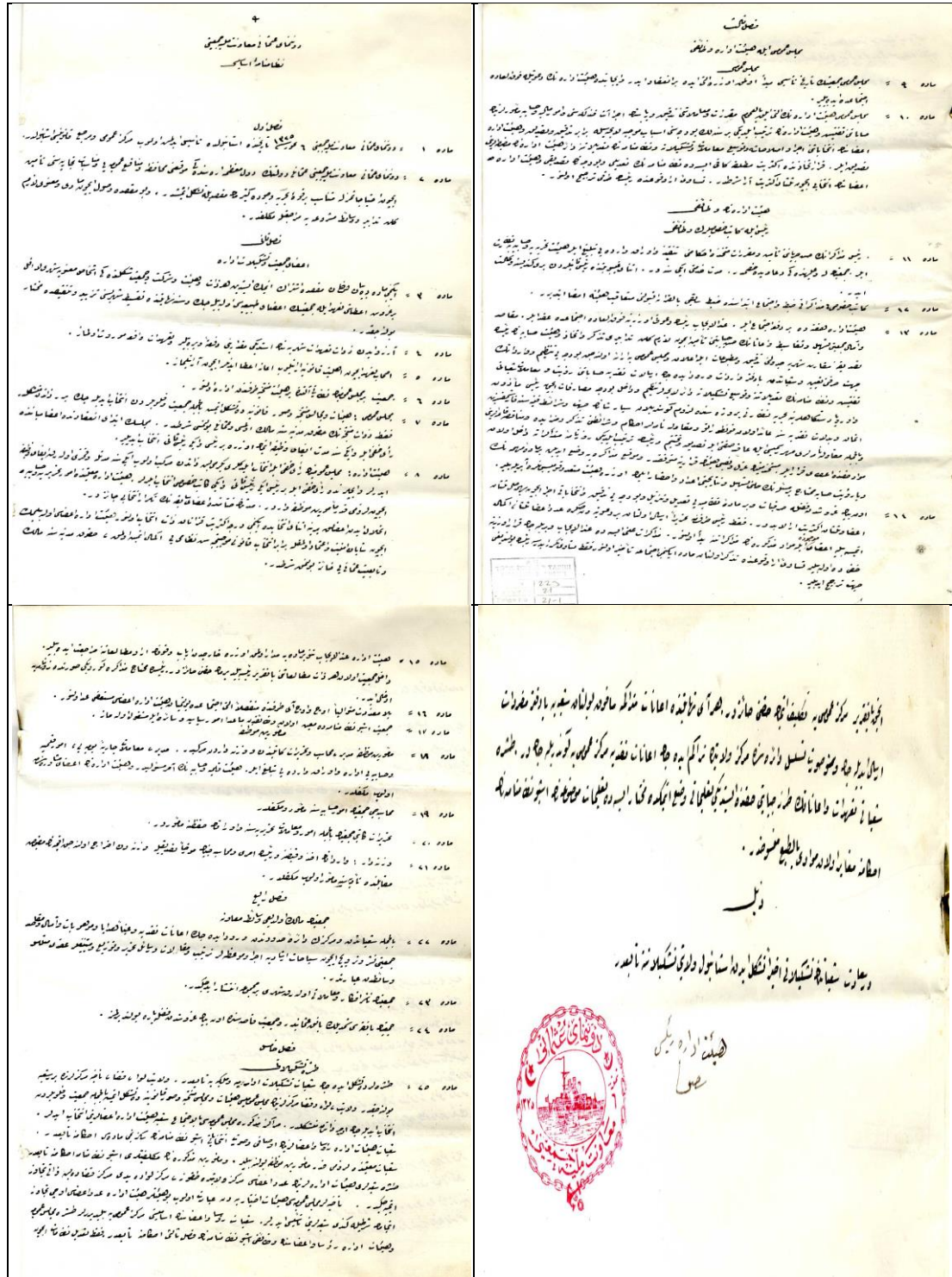
Yaşa, Memduh, (1981), *Devlet Borçları*, 3. Baskı, İstanbul: Has Kurtulmuş Matbaası.

Yavuz, Celalettin, (1993), *Osmanlı-Türk Deniz Kuvvetlerinde Yabancı Misyonlar (Çeşme Faciası-I. Dünya Harbine Giriş)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

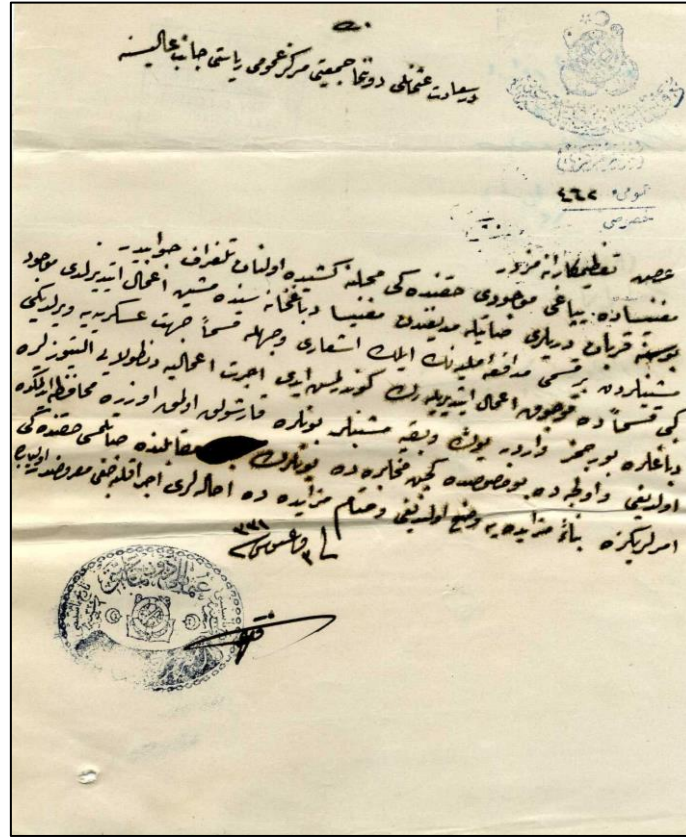
Yıldız, Gültekin, (2013), *Dünya Savaş Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, (Ed.), İstanbul: Timaş Yayınları.

EKLER:

Ek 1.

Ek-2

Der-saadet Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez-i Umumi Riyaseti
Canib-i Âlisine

Numro: 462
Hususi

Arz-ı ta'zimkârenemizdir.

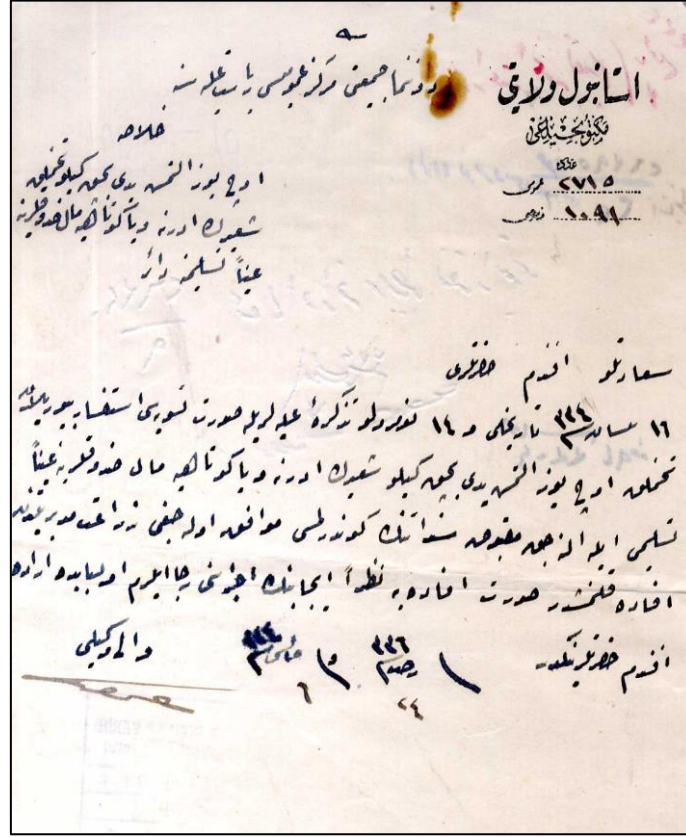
Manisa'da yapağı mevcudu hakkındaki mahalline keşide olunan telgraf-ı cevabidir.

Bu sene kurban derileri satılmadığından Manisa tabağhanesinde meşin im'al ettirildi. Mevcut meşinlerden bir kısmı Müdafaa-i Milliye'nin ilk i'şarı veçhiyle kısmen cihet-i askeriye verildiği gibi kısmen de kocuk imal ettirilerek gönderilmiş idi. Ücret-i imaliyeden dolayı 600 lira debbağlara borcumuz varidiye yün ve bâkiye meşinler bunlara karşılık olmak üzere muhafaza edilmekte olduğu ve evvelce de bu hususta geçen muhaberede bunların mukabilinde satılması hakkındaki emirlerinize binaen müzayedeye vaz' olunduğu ve hitâm-ı müzayedede ihaleleri icra kılındığı maruzdur. Ol-babda.

3 Ağustos 331

TİTE Arşivi, K235 G16 B16-3001.

Ek-3

Donanma Cemiyeti Merkez-i Umumiyesi Riyaset-i Alisine

İstanbul Vilayeti
..... Yıllığı
Adedi
Umumi 2715
Hususi 1091

Hülasa

367 buçuk kilo tohumluk şairin Edirne veya Kütahya'ya mal sandıklarına aynen teslimine dair.

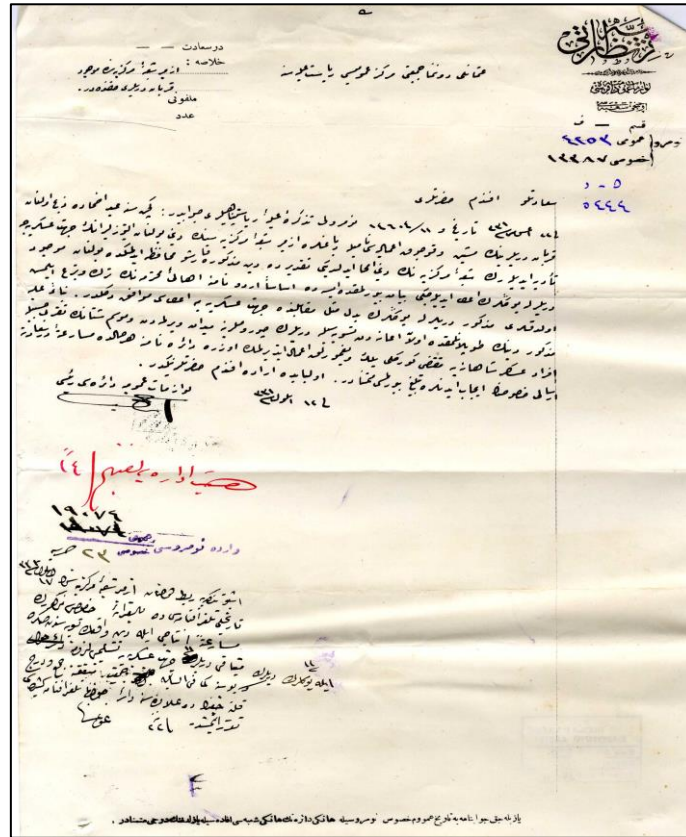
Saadetlü Efendim hazretleri

16 Nisan [1]334 tarihli ve 14 numaralı tezkere-i alileriyle suret-i tesviye-i istifsa buyrulan tohumluk 367 buçuk kilo şair (arpa) Edirne veya Kütayha mal sandıklarına aynen teslimi ile alınacak makbuz senedatının gönderilmesi muvaffak olacağı ziraat müdüriyetinden ifade kılınmıştır. Suret-i ifadeye nazaran icabının icrasını rica eylerim. Ol babda irade efendim hazretlerindir. Fi 24 Receb [1]336, Fi 6 Mayıs [1]334

Vali Vekili

TİTE Arşivi, K246G1B1-13001.

Ek-4

Harbiye Nezareti
Levazımâtı Umûmiye
Dairesi
Numro: -----
Umûmi: 4253
Husûsî: 13387

Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez-i
Umûmîsi Riyaset-i Âliyesi'ne

Dersaadet Hülasa:
İzmir Şu'be-yi
Merkeziyesi'nde
mevcûd kurban
derileri hakkındadır.
Melfufu :----
Aded :-----

Saadetlû Efendim Hazretleri

22 Ağustos 331 tarih ve 11/ 14604 numrulu tezkire-i âliye-i riyâset-penâhileri cevabıdır:

Geçen sene 1yd-ı adhada zebh olunan kurban derilerinin meşin ve kocuk imâliyesi nâmıyla debbağlara İzmir Şu'be-yi Merkeziyesi'nin deyni bulunan altı yüz liranın cihet-i askeriyede te'diye edilerek şu'be-yi merkeziyenin deyni imha edildiği takdirde deyn-i mezkûre karşı muhafaza edilmekde bulunan mevcûd derilerle bunların i'ta edileceği beyân buyrulmakda ise de esâsen ordu nâmına ahâli-i muhteremenin terk ve teberru' eylemiş oldukları mezkûr derilerle bunların bedeli misl mukâbilinde cihet-i askeriye i'tası muvafık değildir. Binânenaleyhe mezkûr derinin toplanmakda olan îânenen tesviyesiyle derilerin çürümelerine meydan verilmeden ve mevsim-i şitânın takarrübü hasebiyle efrâd-ı asâkîr-i şâhâneye muktezi kürklü yelek ve yağmurluk i'mal edilmek üzere dai're nâmına herhalde müsâra'aten Dersaadet'e irs'âli hususunun icâb edenlere tebliğ buyurulması mütemennadır olbabda irâde efendim hazretlerindir.

12 Eylül 331
Levazımât-ı Umûmiye Dairesi Reisi
İmza

Hey'et-i idareye ta'mim / 14 Mınh
Varide numrosu: 19074 (Umûmi)

23 (Hususi) Sırasıyla

İşbu tezkereye zabtolunan İzmir Şu'be-yi Merkeziyesi'nin 17 Eylül 331 tarihli telgrafnameside husus-ı mezkûrun müsarâaten intâcî ile deyn-i vak'anın tesviyesinden sonra mütebaki deriler ile bunların cihet-i askeriye teslimlerinden bu sene Kemâfis-sâbık cemiyet menfaatine cem' ve derç kılınacağına da ilâvesine dair cevaben telgrafnâme keşidesi takarrür etmiştir. 22 mınh

İmza

TİTE Arşivi, K235G16B16-4001.

